

Možgani in srce Pekarne

Gledališka zgodovina *Knjiga Iva Svetine je pomemben dokument nekega časa – S Pekarno se je zgodil prelom s tradicijo*

Knjigo *Gledališče Pekarne (1971–1978)* s podnaslovom *Rojstvo gledališča iz duha svobode: pričevanje* je napisal Ivo Svetina, ki je bil z Ladom Kraljem soustanovitelj tega posebnega gledališča. To je zgodba o zgodovini in vitalni energiji.

IRENA ŠTAUDOHAR

Pokojni profesor zgodovine gledališča na AGRFT Marko Marin je vedno učil študente, da za gledališko predstavo ne ostane prav veliko. Fotografije, kritike, zgodbe, govornice. Danes tudi video zapis, ki pa vseeno ne more ujeti bistva in časa, ki si ga gledalec v avditoriju deli z igralcem na odru. Prav o tem, da je gledališče najbolj minljiva od vseh umetnosti, v uvodu knjige *Gledališče Pekarne (1971–1978)* (izdala Knjižnica Mestnega gledališča Ljubljanskega) piše dramatik, esejist, pesnik in prevajalec Ivo Svetina. Kot pravi, prav zato, ker se zgodi v nekem določenem času in prostoru ter potem izgine, je gledališče tudi najbolj krojeno po človeški meri, »saj je človek umrljivo bitje in zaradi tega ni bog«.

Njegova knjiga je pomemben dokument nekega časa, berljiva je, polna zgodb, anekdot in srečanj. Fotografij. Med drugim izpostavlja to, na kar danes prevečkrat pozabljamo, da dobro napisana gledališka kritika v medijih ni le ocena predstave, temveč je pomemben dokument nekega časa in konteksta, v katerem je odrsko delo nastalo.

Na koncu knjige je objavljena drama *Grobnica za Pekarno* iz leta 2009, ki jo je Svetina posvetil Petru Božiču in v kateri kot liki nastopajo vsi glavni protagonisti Pekarne, med drugimi Mitja Rotovnik kot kulturni politik in junaki iz novele Danila Kiša *Grobnica za Borisa Davidoviča*.

Kako se je začelo

Knjiga o Pekarini Iva Svetine je knjiga o zgodovini. Danes že skoraj pozabljeni pripovedi o tem, da je nekoč obstajal skupen jugoslovanski gledališki prostor, ki je, kljub političnemu strahu pred sodob-

nim, ljubil avantgardo, eksperiment, predrznost in gledališki ego. To je bila zlata doba festivalov, kot so bili *Bitef* v Beogradu, *Sterijevo pozorje* v Novem Sadu in sarajevski *MESS*, ki so gostili največje gledališke zvezdnike tistega trenutka od Pine Bausch do Boba Wilsona in kjer so bili slovenski gledališniški redni gostje. Eksperimentalno, neodvisno avantgardno, modernistično gledališče je nekoč imelo, drugače kot danes, velikanski prostor in milijonsko občinstvo. Veliko priložnosti za sočasnost.

Pekarina je tudi zgodba o svetovljanstvu, živosti, temperamentu, radovednosti, predrznosti ... Politika je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v Jugoslaviji strogo odstavljala preveč liberalne voditelje, a vendar, kot piše avtor, so imeli v tistih »svinčenih časih« umetniki občutek neomejene svobode, ki je izhajala »iz prepričanja, da nas ne more nič in nihče ustaviti na poti, ki smo si jo začrtali«. To je bil čas študentskega gibanja, ki se je širilo po Evropi in je spomladi leta 1971, ko so mladi zasedli Filozofsko fakulteto, preplavilo tudi Ljubljano. V takšnem nemirnem času je nastala Pekarina.

Vse se je začelo, ko se je Lado Kralj vrnil iz Združenih držav Amerike, kjer je študiral pri Richardu Schechnerju, ter se odločil, da bo v Sloveniji ustanovil novo gledališko skupino, v kateri beseda in estetika ne bosta glavna dramaturgija, temveč bo to nov, svobodnejši način mišljenja o svetu in življenju. V ZDA so v tistem času delovale skupine in posamezniki, ki so povsem spremenili tok sodobnega gledališča: Living Theatre, Bread and Puppet, Barba, Brook in seveda Jerzy Grotowski, ki je bil osrednja in najbolj karizmatična osebnost gledališča prejšnjega stoletja.

Lado Kralj se je po prihodu v Ljubljano ločil od eksperimentalnega gledališča Glej in v opuščnem prostoru nekdanje Vrtačnikove pekarne na Viču jeseni 1971 s sodelavci ustanovil Pekarino ter začel vaje za prvo predstavo. V intervjuju za *Mladino* je takrat povedal, da ga zanima razredno gledališče. Glavni gibalec novega gledališča je bil

igralec, ki je iskal navdih v kolektivu. Igralec je moral, kot piše Svetina, izkusiti temeljna doživetja, ki so mu pomagala graditi določeno vlogo. Člani skupine so postali izvajalci rituala. Do svojih gibov, besed, občutij so prišli s pomočjo improvizacije. Kralj je okoli sebe zbral študente s Filozofske fakultete in Akademije za gledališče, med njimi so bili Barbara Levstik, Meta Gorjup, Samo Gabrijelčič, Zdenko Kodrič, Tomaž Pengov, Janez Vrečko, Maja Boh in mnogi drugi. Med njimi tudi glasbeniki, dramaturgi (Mojca Kreft) in scenografi, kot je bil nedavno preminuli oblikovalski genij Matjaž Vipotnik.

Beseda in ritual

Za prvi dramski tekst novega gledališča je Kralj izbral igro Daneta Zajca *Potohodec*. Svetina v knjigi analizira princip ustvarjanja vsake predstave v Pekarini, in ker je bil insajder, je izbrskal in našel osnutke, scenarije in ideje o tem, kako so nastajale predstave in kakšen je bil proces dela, zato se včasih, ko beremo te zapise, zdi, kot da bi neki že zdavnaj odigrani predstavi gledali naravnost v možgane in srce. *Potohodcu* je sledil *Gilgameš 1*, ki je našel inspiracijo v prastarem sumerskem epu.

S predstavama je Pekarina obšla največje festivale v Jugoslaviji, na *Borštnikovem srečanju* pa niso bili dobrodošli. Borštnika so takrat vodili Josip Vidmar, Bratko Kreft in Brančo Gombač, a ker so novo gledališče le težko umestili v poznane obrazce, so Pekarino označili za preveč amatersko, da bi sodelovala v programu institucionalnih gledališč.

A vendar, kot je ugotovil Vito mil Zupan, se je s Pekarino zgodil pomemben prelom s tradicijo. Ta ignoranca je tema, ki se je, kasneje, v devetdesetih letih, držala tudi tako imenovane tretje generacije, ki je ustvarjala neinstitutionalne gledališke prakse, ki je prav tako kot Pekarina odraščala nelegitimno, brez očetov in v zabrisanem prostoru. Pri nas, kot se zdi, mora vsaka umetniška generacija, ki ni varno skrita v objemu legitimnih institucij, vedno odraščati od začetka. Pri tem izgublja ustvarjalno energijo, kot kača, ki žre svoj rep.

Posebni akterji

Svetina piše Petru Božiču, ki je bil некоč član Odra 57 in so ga, kot je pripovedoval Lado Kralj, povabili k Pekarni ne le zato, ker je bil dober dramatik, ampak tudi zato, ker je bil v Partiji in zaposlen kot novinar pri *Tovarišu*. »Dostikrat smo ga prosili, da je za nas kaj izpeljal. Na gostovanju v Črni gori s predstavo *Kako srečen dan* so občinski uradniki hoteli, da izločimo iz predstave homoseksualne elemente, česar nismo hoteli storiti, smo pa poslali njega, da je šel uradnike prepričati o tem.«

Peter Božič je veljal za nekoga, ki se je strastno rad prepiral in je bil nepopustljivo trmast. Kasneje, v devetdesetih letih, ko je bil zaposlen na ministrstvu za kulturo, je pomagal tako imenovani neodvisni sceni gledališčnikov, ki se je borila za svoj prostor znotraj kulturne politike. V knjigi je natančno opisana tudi geneza teksta Rudija

Šeliga *Ali naj te z listjem posujem*, zgodbe o dveh mladih dekletih (Maja Boh in Jerca Mrzel), ki v dežju obstaneta v starem listnjaku, polnem gnilega listja.

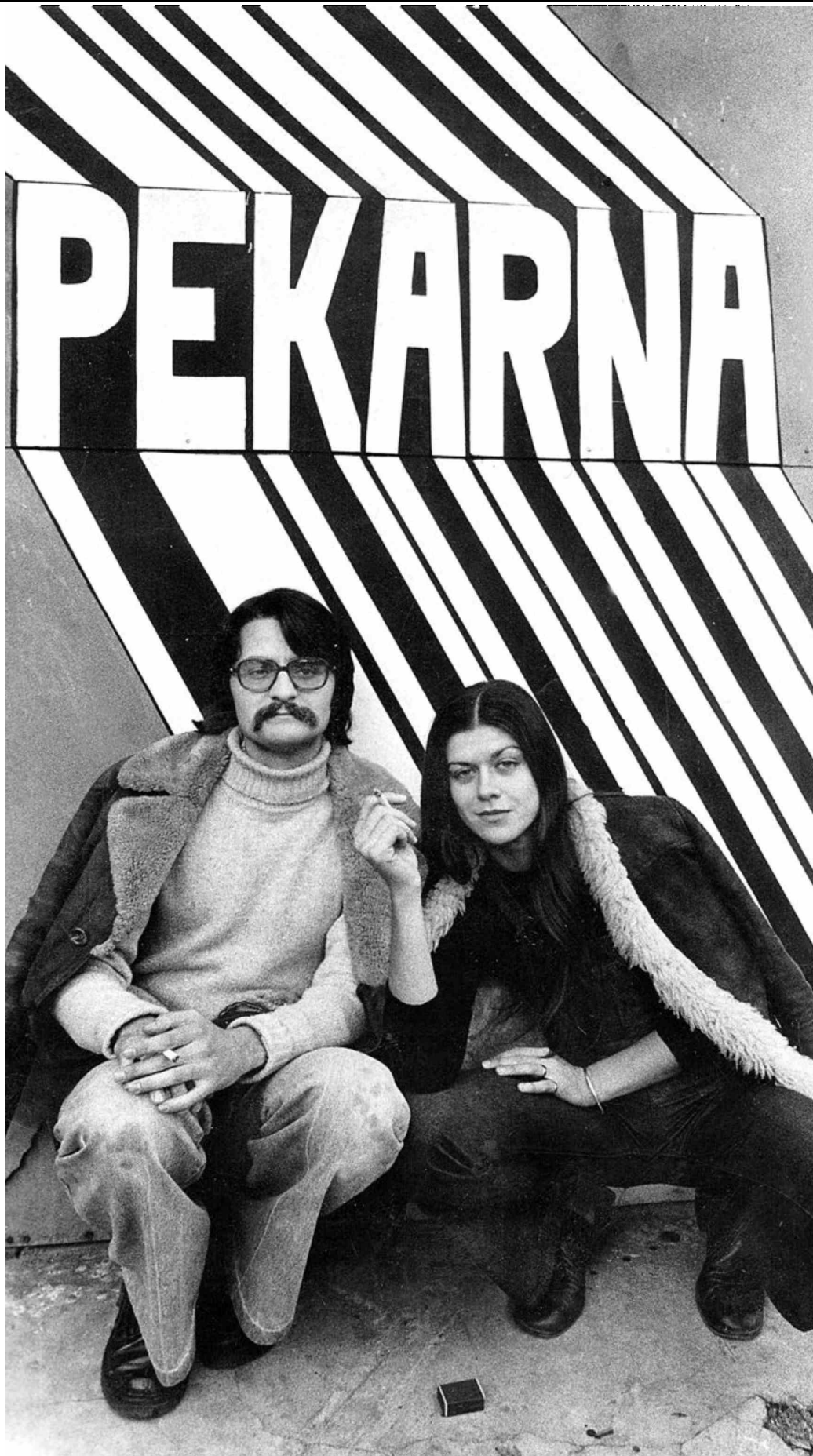
Posebno poglavje je avtor posvetil srbskemu režiserju Ljubiši Ristiću, ki je leta 1974 v Pekarni ustvarjal projekt *Tako, tako!*, ki je nastal na podlagi treh dram pisatelja in dramatika Mirka Kovača. Premiera predstave je bila velik dogodek, na katerega so bili povabljeni posebni gostje in kulturna smetana, med drugimi Dušan Pirjevec, Janko Kos, Miodrag Bulatović in Rističev oče, general in šef kontraobveščevalne službe Miroslav Ristić, ki se je pripeljal v Ljubljano s temnozelenim volkwagnom in v uniformi.

Knjigo avtor konča z nekrologom Pekarni oziroma analizo zapisa Petra Božiča, ki govori o tem,

da je Pekarna zatonila, ker ni privolila v »ziheraštvo« in ker je bila zelo slabo financirana. Božič je pravilno razumel, da je tudi neinstitucionalno gledališče gledališče, ki mora biti zavezano profesionalnosti oziroma »poklicu«.

Morda esenco Pekarne še najlepše opiše Nietzsche, ki ga avtor v knjigi večkrat omeni in je v knjigi *Rojstvo tragedije iz duha glasbe* napisal: »S pesmijo in plesom se človek izkazuje kot član neke višje skupnosti; na hojo in govor je pozabil in malo manjka, da med plesom ne poleti [...] počuti se kot bog, sam je tako očaran in povzdignjen, kakor je v sanjah videl bogove.«

Pekarna je tudi zgodba o svetovljanstvu, živosti, temperamentu, radovednosti, predrznosti ...

Objave so namenjene interni uporabi v skladu z odločbami ZASP in se brez soglasja imetnika pravice ne smejo proslo razmnoževati in distribuirati!

Ivo Svetina in Maja Boh pred Pekarno FOTO JENDO ŠTOVIČEK/SLOGI